

JAN BECHYNĚ

Jihlava a husitství

Postavení Jihlavy v bojích v desetiletích před husitskými válkami souvisí úzce s rivalitou a soupeřením moravských markrabat z lucemburského rodu v mladší linii, Joštem a Prokopem. Jošt se přitom opíral o moravská německá města a spolu s panskou jednotou stál proti Václavovi IV. Prokop naopak nalézal spojence mezi drobnou šlechtou, z nichž pocházeli i Václavovi milci. To jen utvrdilo nepřátelství Jihlavy a okolních zemanů.

Chudí zemané byli často zadluženi u městské rady a majetková propast, která mezi nimi rostla, už sama o sobě stačila k propuknutí nepřátelství. Otevřený boj obou markrabat potom umožnil Prokopovým stoupencům, vládnoucím brannými družinami, otevřené útoky na stoupence Joštovy, mezi něž patřila i Jihlava. Především před nimi chránily Jihlavu dvojité hradby. Zpočátku docházelo k ojedinělým výbuchům a přepadům kupců na cestách. Na jednom z takových loupežných přepadení byl Jihlavskými zajat a uvězněn Heřman z Bukové, švagr rokštejnského pána Zikmunda Křižanovského.

18. února 1402 se Zikmund sešel v Třešti se svými sousedy — bratry Janem, Arnoštem a Mikšem z Léskovce, Janem z Dvorců, Janem Sokolem z Lamberka, Smilem z Dírné a Jetřichem ze Studené. Podle své úmluvy přepadli v ranních hodinách 19. února město Jihlavu. U brány Matky Boží se jim podařilo proniknout do města, ale poplach vyhlášený v klášteře minoritského řádu způsobil zvrát. Městská posádka se vzpamatovala a útok odrazila. Padlo sedm rytířů, Jan z Dvorců a jedenáct dalších bylo zajato a propuštěno pouze za výkupné 4000 zlaýtch. Propuštění Heřmana z Bukové později vymohl markrabě Prokop. Až do přijetí protestantismu bylo vítězství každoročně oslavováno průvodem a hostinou.

Freska zobrazující tuto událost v presbytáři minoritského klášterního kostela Matky Boží ukazuje pod pozdějšími přemalbami stav fortifikace, tak jak byl výsledkem opevňovacích prací 14. století. Důležitou obrannou funkci měl právě minoritský klášter, stojící přímo u hradeb a jedné z jejích bran.

V ohbí hradeb stály hranolové vížky, které měly svá jména — např. Tkalcovská v jihozápadním rohu, Katovská poblíž katova domku u České brány,

Saská v ústí Saské ulice (dnes 9. května) na okružní hradební komunikaci. V parkánové zdi, tj. ve vnějším hradebním pásu, byly půlkruhové bašty.

Situace se načas uklidnila, ale ne úplně, protože 6. března 1410 vydal král Václav IV. Jihlavě privilegium zasáhnout branně proti loupeživým rytířům s pomocí měst, která užívala jihlavské městské právo, zejména Kutné Hory, Kolína, Čáslavi a Jílového. Kupecké karavany začaly vyjíždět dobře ozbrojené.

Přesto nepokoje neutichly. Roku 1409 byl sice v Brně popraven nejobávanější lupič Hynek z Jevišovic, zvaný Suchý čert, a roku 1411 se po Joštově smrti vrátila Morava k hlavní lucemburské linii, reprezentované Václavem IV., ale Rokštejn a Brtnice byly nadále středisky protijihlavského záští.

Po Zikmundu Křižanovském, který Rokštejn užíval jako zeť původního pána, Hynka z Valdštejna, nastoupil roku 1412 Hynkův syn Jindřich a po něm roku 1424 jeho bratr Zdeněk Hašek z Valdštejna a na Sádku. Až do poloviny 30. let pak trvalo vzájemné nepřátelství, charakterizované třeba i neuskutečněným plánem přepadu Jihlavy roku 1414.

Po rozbouření poměrů v letech 1419—1420 hledala Jihlava jako i jiná města nějakou záštitu jak proti lapkům, tak proti vzmáhajícímu se českému husitismu. Císaři Zikmundovi a jeho exponentu na Moravě, rakouskému vévodovi Albrechtu Habsburskému, císařově zeti, mohla nabídnout jak výhodnou strategickou polohu na hranicích Čech a Moravy a spolu se Znojmem chránící cestu do Rakous, tak i výhodnou polohu taktickou, jak ukázalo trojí marné obléhání husitskými vojsky.

Z jara roku 1420 uposlechla proto Jihlava výzvu moravského hejtmana a podkomořího Jindřicha z Kravař a postavila svou hotovost do pole na pomoc křížové výpravě Zikmundově do Čech. S hotovostí odtáhli i horníci, kteří zasypali štoly a tím fakticky zničili sami upadající jihlavské horní dílo, které už nikdy nebylo obnoveno v předcházejícím rozsahu.

V nastalé husitské ofenzívě se nepřátelské pozice ocitly takřka na pomezí Jihlavska. Ještě roku 1420 byly dobyty Pelhřimov a Želiv. Jihlava se stala útočištěm uprchlíků ze všech stran, nejprve premonstrátů ze Želiva, roku 1421 cisterciáků ze Sedlce a roku 1422 katolického obyvatelstva z Kutné Hory a Německého Brodu. Naopak koncem roku 1420 se účastnili Jihlavští v oddílu Jana z Léskovce, svého někdejšího odpůrce, obležení Tábora Oldřichem z Rožmberka.

Po své porážce na Vítkově a pod Vyšehradem roku 1420 přenechal Zikmund moravský směr Albrechtovi a 28. září 1421 mu v Bratislavě zastavil Jihlavu, České Budějovice, Znojmo, Jemnici a Pohořelice, které tvořily obrannou linii na přístupových cestách do Rakous. Jihlava se tak stala předsunutou pevností vzdorující jako skála všem husitským náporům.

Mezitím v srpnu a září husitské hnutí na Moravě sílilo, zvláště na Ivančicku a Třebíčsku. Opevněná katolická města se podobala v některých dobách ostrovům. Protiofenzíva Zikmunda, Albrechta, Slezanů a mocného bojovného olomouckého biskupa Jana Železného v listopadu a prosinci znamenala zlomení počátečního nástupu moravského husitismu, hlavně dobytím husitského tábora u Mrákotína, kterého se účastnili i jihlavští žoldnéři.

Posílení císařských sil na Moravě mělo za následek i vybrání směru další křížové výpravy. Od prosince se v Jihlavě začalo soustřeďovat vojsko, patrně 5. prosince přijel Zikmund. Ve městě měl porady s českými pány Oldřichem z Rožmberka, Čeňkem z Vartemberka, Vilémem z Hazemberka, Janem Městec-

kým z Opočna a s Půtou z Častolovic, kteří císaři přísahali věrnost. 13. prosince začalo tažení do Čech, přičemž kraj hodně trpěl uherským pleněním.

Neslavný konec výpravy připomíná tzv. Císařská studánka u Hosova. Porazený a pronásledovaný Zikmund se zde zastavil, když bloudil na útěku do Rakous.¹ Zikmund tak vyklidil Čechy, ale Jihlava dostala silnou posádku a úkol zastavit očekávaný husitský přívol. K ofenzívě z Čech toho roku však nedošlo.

Po porážce roku 1422 se prohloubilo i spojenectví Zikmunda a jeho zetě Albrechta. 23. března 1422 se Albrecht stal přes některé námitky z měst správcem Moravy.

Během roku 1422 a počátkem roku 1423 docházelo jen k drobným potyčkám mezi Jihlavou a husity z Pelhřimova a mezi Jihlavou a loupeživými rytíři, proti nimž byl založen spolek měst Brna, Olomouce, Jihlavy a Znojma.

Teprve tři roky po započetí husitských válek došlo k prvnímu velkému obležení Jihlavy. Na podzim 1423 se sám hejtman polních vojsk orebitského svazu Jan Žižka z Trocnova vypravil na Moravu a oblehl Jihlavu.² Obležení záhy skončilo dohodou o vzájemné neutralitě. V té době, 4. října, se Albrecht stal moravským markrabětem a uznávaným Zikmundovým nástupcem. Od té doby měl rozhodující slovo ve válečných událostech na Moravě.

Rok 1424 byl jistou přestávkou v bojových akcích bezprostředně se dotýkajících Jihlavy. Pouze husitská vojska pod vedením Zikmunda Korybuta, synovce polského krále, jemuž pražský městský svaz nabídl korunu, na přelomu let 1424—1425 vyplenila vsi v okolí Jihlavy za svého tažení na Moravu.

Jihlavští se naproti tomu účastnili drobné války proti Pelhřimovu a Želivu, kde v lednu 1424 padl Jan z Léskovce. I příští rok zažila Jihlava husitské obležení. V dubnu 1425 jihlavský hejtman Hroch vedl jihlavské v boji o Kamenici nad Lipou mezi Menhartem z Hradce a husity. V létě Hrochův nástupce Zikmund z Kaňku měl zase podíl na bojích o Třebíč, která tehdy padla do husitských rukou.

Tábor obvinil jihlavské z porušení smlouvy z roku 1423, což nebylo důvodné, protože smlouva se týkala Žižkových, nikoliv tábořských vojsk. V odvetu potom byla Jihlava obležena od konce srpna do 9. září 1425 spojenými vojsky táborů a pražanů vedenými patrně Janem Roháčem z Dubé. Obležení bylo bezvýsledné, ale spojená vojska po podepsání vršovického míru mezi pražany, tábory a sirotky 14. října vpadla až do Rakous.

Roku 1426 nedocházelo k větším bojům u Jihlavy, ale předměstí a vsi byly stále ničeny oddíly husitských vojsk. Přes vyzbrojení města se podařilo měšťanu Leonardovi z Jemnice unést za pomoci Sokola z Lamberka z Jihlavy ženu.

Koncem roku 1427 došlo ke třetímu a poslednímu obležení Jihlavy za prvníh husitských válek, opět pod vedením Jana Roháče z Dubé. O jeho výsledcích není zpráv. V roce 1427 docházelo k četným pútkám, jichž se jihlavská posádka účastnila jako předvoj Albrechtových sil na Moravě. Uklidnění následujícího roku 1429 přenesením válečných událostí mimo Čechy a Moravu umožnilo obnovení uvolněných poddanských svazků a klidu využila Jihlava i roku 1430 k posílení opevnění města, na které vydala dosud největší sumu — 250 kop grošů.³

Už hned v počátcích husitských válek byly městské hradby patrně opatřeny silnou výzbrojí a posádkou. Roku 1420 je doložena jedna houfnice, roku 1430 jich bylo už šest.⁴

V letech 1426—1430 stouply výdaje na opevňovací práce z 11 na 210 kop grošů.⁵ Roku 1430 byly hlavní práce již dokončeny, protože příští rok klesly výdaje na šest kop grošů.⁶ V opevnění se objevila i husitská opevňovací novinka — předsunutá bašta, doložená v Jihlavě roku 1429.

Branné síly, jichž bylo počátkem 20. let 1500 osob,⁷ tvořila městská hotovost a žoldněřská Albrechtova posádka. Důležitá byla účast bývalých horníků, kteří ovládali vojenské stroje i technické práce. V čele asi 300 žoldněřů (k roku 1422) stál hejtman, který měl ve městě velký vliv.

Roku 1430 byly také obnoveny boje na Moravě dvěma husitskými taženími do Rakous. Pátá a poslední křížová výprava z roku 1431 směřovala svým vedlejším proudem přes Moravu pod Albrechtovým vedením. Na podnět želivských premonstrátů usídlených v Jihlavě dobyli Jihlavští Želiv obsazenou jedním z jejich úhlavních nepřátel, Mikulášem Sokolem z Lamberka. Albrecht postoupil v červenci a srpnu až do Čech a oblehl Přibyslav, která měla od roku 1424 husitskou posádku, ale nakonec se stáhl a ustupujícím vojskem posílil své moravské pevnosti.

Co se nepodařilo regulérním husitským „bratřím polem pracujícím“, podařilo se málem dvěma loupeživým rytířům — Zdeňku Haškovi z Valdštejna a jemnickému purkrabímu Janu z Lichtemburka. Roku 1432 přepadli Jihlavu a vnikli do města. V nastalém pouličním boji byl však Lichtemburk zajat a incident skončil vzájemným smírem. To byla poslední větší bojová akce prvních husitských válek na Moravě, která se týkala Jihlavy.

Od roku 1432 začalo vcelku souvislé jednání husitských zástupců se zástupci basilejského koncilu. Roku 1433 uzavřel Albrecht na Moravě příměří s husitskou šlechtou včetně Zdeňka z Valdštejna a smír o rok později nahradil brněnský landfrýd. Přes pokračující drobnou hraniční válku se rozvíjelo znovu hospodářství a obchod, ale stoupala i Albrechtova vojenská vydání.⁸

V závěru husitského hnutí hrála Jihlava opět velkou roli. Stala se dějištěm konečného rokování o kompromisní smír. Svou polohou už dříve i později bylo město vhodným dějištěm jednání, sňatků, smluv různých panovníků a zejména místem přísah panovníků cizího původu při vstupu do Čech.

Proto také byla Jihlava vybrána jako místo konečného smíru mezi husity a Zikmundem, ačkoliv tento chtěl zpočátku jednat v Praze. Jednání bylo odkládáno z 15. března 1436 na 23. dubna a posléze na 27. května. Zikmund s císařovnou Barborou přijel až 5. června a Albrecht Rakouský dokonce až 19. června. Z českých pánů chyběl Oldřich z Rožmberka. V čele basilejské legace stáli kostnický biskup Filibert, papežský auditor Jan Palomar, tourský děkan Mistr Martin a bertoldsdorfský farář Tomáš Ebendorfer z Haselbachu, který spolu s písařem Janem z Tours zanechal zápisky o celém jednání.

Původně mělo jít v Jihlavě pouze o vyhlášení už hotových dohod z Brna a uherského Stoličního Bělehradu z let 1433—1436, ale snahy husitů zlepšit své postavení a získat další výhody a povolnost Zikmunda, který chtěl stůj co stůj získat český trůn, vůči nim vedly k dalšímu měsíčnímu jednání.

Husité chtěli především, aby basilejská legace potvrdila Jana Rokycanu, zvoleného 21. října 1435 za pražského arcibiskupa kališnickým duchovenstvem. K tomu legace nebyla kompetentní, protože potvrzování biskupských voleb náleží papeži. Husité se nakonec museli spokojit s písemným slibem Zikmunda a Albrechta, že budou u koncilu a papeže v tomto směru působit.

Teprve ve druhé polovině června mohlo být přistoupeno k vlastnímu předmětu jednání — kompaktátům. Kompaktáta byla schválena na pražském sněmu 11. listopadu/22. prosince 1433. Jejich základem byly tzv. čtyři pražské artykuly, formulované jako základní program husitského hnutí: 1. přijímání pod obojí způsobou (tj. chleba i vína); 2. svobodné hlásání evangelia; 3. trestání smrtelných hříchů; 4. ukončení světské moci duchovních.

Konečné znění kompaktát bylo kompromisem, na který museli přistoupit husité, kteří se sami u Lipan roku 1434 oslabili, musel na něj přistoupit císař Zikmund, který se jen přes kalich mohl dostat na český trůn, a musel na něj přistoupit i koncil, který jen pomocí kompaktát — pomocí ústupku v liturgii (přijímání pod obojí) — mohl dosáhnout jednoty církve v dogmatech.

Ve všech čtyř článků byl kalich nejdůležitější a také jako jediný nakonec utrakvistům zůstal. Tím, že se nechali omezit na kalich, odsoudili nakonec sami sebe. Stali se trpěnou výjimkou uvnitř církve a nemohli v 16. století odolat přílivu protestantismu a českobratrství.

Tento první článek byl navíc nepřesně formulován. Kompaktáta neříkala nic o přijímání dětí, a protože kompaktáta byla vlastně povolení výjimky církví, co nebylo v kompaktátech, nebylo ani povoleno. Kněz podávající přijímání pod obojí musel upozorňovat věřícího, že pod oběma způsoby je Kristus plně přítomen, aby snad si někdo nemohl vysvětlit, že jen oběma způsoby najednou lze přijmout celého Krista. A nakonec, katolickému obyvatelstvu všude v Čechách mělo být ponecháno přijímání podjednou, takže se husité museli vzdát plánů na bezvýhradné přijímání kalicha, když ne celou církví, tedy alespoň v Čechách. O přijímání kalicha měl v církvi — a je tomu tak dodnes — rozhodovat výhradně pro diecézi příslušný biskup. Nebyla povolena žádná volnost v rozhodování, jak se bude přijímat, aby nebyla dána možnost pro vznik dalšího heretického bludu.

Ostatní tři artykuly byly v kompaktátech zcela setřeny. V otázce trestání smrtelných hříchů lze v kompaktátech vyzorovat snahu zabránit živelnému trestání zlořádů, tj. zabránit výbuchu sociální revolty. Mírou všech zákonů zůstalo podle utrakvistického učení Písmo svaté, ale k jeho výkladu bylo nutně třeba zkušenosti, kterou měl — a to v kompaktátech řečeno nebylo — tehdy jedině koncil, později papež.

V otázce svobodného hlásání evangelia byli husité naprosto poraženi. Toto právo bylo vyhrazeno pouze kněžím, řádně ustanoveným biskupem, a tento zase musel být potvrzen kurií.

Duchovenské vlastnictví bylo uznáno za vlastnictví v Kristově jménu, ale světským správcům církevního majetku byla přiznána i světská pravomoc.

Celý text kompaktát byl navíc formulován tak, že připouštěl, ba počítal s možností dalších jednání i úmluv (např. zda přijímání kalicha je z nařízení Kristova). A basilejská legace se netajila nadějami, že jednou dojde k opětné jednotě církve i v otázce kalicha.

Jinou otázkou, která se ještě projednávala v Jihlavě, bylo zahrnutí Moravy do smluv. Legace byla proti tomu, protože husitství na Moravě nemělo zdaleka převahu jako v Čechách. Výsledkem byl kompromis — smlouva byla na Moravu vztahena s jistými výhradami, které umožnili husitské menšině na Moravě další existenci, ale patrně ne rozvoj.

Nakonec ještě ve dnech 3. až 5. července došlo ke sporům o způsob vyhlášení kompaktát, protože husité požadovali vyjádření, že se nikdy od církve neodtrhli, což bylo zamítnuto.

A tak 5. července 1433 došlo na jihlavském náměstí za přítomnosti císaře Zikmunda, vévody Albrechta, basilejských legátů, zemského správce v Čechách Aleše Vřeštovského z Rízemburka, Menharta z Hradce a dalších českých pánů, Jana Rokycany a husitských biskupů Martina Lupáče z Chrudimi a Václava z Mýta k předání listin o jednotě církve a o smíru a prováděcích kompaktátních listin mezi legáty a pražským měšťanem Janem Velvarem.

Čtyři vybraní čeští kněží Václav z Dráchova, Pavel ze Slavíkovíc, Václav z Lužnice a Bohuněk z Chocně složili slib věrnosti biskupu Filibertovi a potom uznali Rokycanu za arcibiskupa. Po aktu se konala katolická latinská mše svatá u sv. Jakuba, zatímco husité konali své pobožnosti v soukromých příbytcích. Všude vládla frenetická radost z nastalého míru.

6. července byli však Češi uvedeni ke sv. Jakubu, kde byla zrušena klatba a česky přečtena kompaktáta, ale Rokycana hned potom porušil jak kompaktáta, tak církevní předpisy, když v cizí farnosti podával svátost, podával ji pod obojí způsobou v naprosto katolickém městě a neupozorňoval věřící na plnou přítomnost Krista, jak ho kompaktáta zavazovala. Jeho čin vyvolal pobouření mezi katolickými měšťany, že se legáti obávali bouří proti husitům.

Roztržka hrozila krachem celého jednání. V nastalé situaci projednával Zikmund světské otázky s českými stavy. Rokycanu potvrdil za arcibiskupa, což nebylo církevně závazné. Albrecht vrátil k Čechám České Budějovice.

20. července Zikmund učinil celou řadu opatření. Ztvrdil stavovské výsady, dovolil utrakvistickým kněžím přístup ke dvoru, města nebyla povinna přijímat vyhnané klášterní řeholníky ani uprchlé měšťany, univerzita měla být znovu povznesena, koruna, klenoty a archiv vráceny,⁹ nikdo nesměl být nucen k obnově zbořených klášterů a kostelů, městům byly prominuty královské poplatky a židovské úroky.

25. července prohlásil Jan Velvar, že Zikmund dostal svým závazkům a bude uznán českým králem, jakmile vrátí korunu a klenoty. 10. srpna je přivezl císařský kancléř Kašpar Šlik.¹⁰ 14. srpna Aleš Vřeštovský předal moc v Čechách Zikmundovi, který byl uznán králem.

Kompaktáta byla uzavřena, Zikmund odjel do Prahy, ale toužený klid nastal. Dále trvajících záští Jihlavy proti Táboru se vybíjelo znovu v pohraničních pútkách.

Klidu nepřidalo městu ani tažení Albrechta Rakouského zvoleného 27. prosince 1437 králem bez účasti nižší šlechty a měst. Proti němu se zvedla opozice, která v Mělníce 29. května 1438 povolala na trůn polského prince Kazimíra. 4. a 5. června shromáždil Albrecht v Jihlavě rakouská vojska a setkal se s výkvětem českých pánů, vedených Oldřichem z Rožmberka a Menhartem z Hradce. Albrecht podnikl 10. června tažení do Čech, byl 29. června korunován, ale už 27. října 1439 zemřel v Uhrách na úplavici.

Naproti tomu nepokoje a boje po smrti Albrechtově v době interregna se Jihlavy naprosto nedotkly. Naopak v této době byl konečně uzavřen 8. listopadu 1441 smír s Tábořem prostřednictvím Zdeňka z Valdštejna. Ačkoliv sněm uznal 31. ledna 1444 za krále Albrechtova syna Ladislava Pohrobka, boj stran neustal a v letech 1448—1449 se vykrystalizoval v zásadní konflikt mezi utrakvistickou

Jednotou poděbradskou, ovládající Prahu a východní Čechy, a katolickou Jednotou strakonickou, která se opírala o feudály jižních a jihozápadních Čech.

Oba předáci, Jiří z Poděbrad a Oldřich z Rožmberka, se sešli 7. srpna 1449 v Jihlavě na sněmu. Jihlavští projevili jasně své protihusitské smýšlení, když Poděbradským byly zakázány utrakvistické obřady, pouze Jiří si mohl přivést jednoho kněze a nechat si sloužit mši v soukromí. V této atmosféře však jednání nemohlo být úspěšné, došlo pouze k osobnímu smíru obou předáků a stanovení dalšího sjezdu do Pelhřimova roku 1450.

Teprve po pražském sněmu 27. dubna 1452, kdy byl Jiří z Poděbrad uznán za zemského správce v Čechách, došlo k uklidnění vnitřních rozepří. Protipoděbradské straně šlo nyní o brzký příchod krále Ladislava do země. 31. srpna 1452 se moravská města Jihlava, Brno, Znojmo, Olomouc a Hradiště připojila k dřívějšímu spolku rakouských, uherských a moravských stavů a českého Oldřicha z Rožmberka proti císaři Fridrichovi III., aby vydal krále Ladislava, kterého jako jeho poručník měl u sebe. Jiří z Poděbrad jako zemský správce stál stranou a nijak neusiloval o příchod krále, který by mohl znamenat konec jeho správcovství.

Ale přece k tomu došlo a 18. října 1453 potvrzoval v Jihlavě Ladislav Pohrobek městu privilegia na své cestě do Prahy na korunovaci. Po Ladislavově nečekané smrti byl 2. března 1458 zvolen za krále Jiří z Poděbrad, dosavadní zemský správce. Volba proběhla bez účasti stavů vedlejších zemí, ale moravská šlechta se záhy postavila za nového krále.

Zato s převahou německá města Jiřího neuznala. Při tom byla podporována rakouským vévodou Albrechtem Habsburským, který se chtěl Moravy zmocnit. Albrecht byl bratrem císaře Fridricha III. a bratrancem Zikmunda Tyrolského z druhé tyrolské linie Habsburků. Všichni tři Habsburkové nebyli ve svých snahách jednotni, což činilo Jiřího klidným, co se týče účinků habsburské rozpínivosti.

Počátkem května 1458 se v Jihlavě objevil tajně Albrechtův hejtman Wolfgang Kadauer, který podněcoval německou katolickou chudinu proti radě umírněných patriciů, kteří byli pro uznání Jiřího. Dvacet těchto propoděbradských patriciů nakonec město opustilo a Jihlava ovládnutá lůzou a řemeslnictvem se dala na cestu odboje.

Jiří zahájil 30. května po své korunovaci tažení na Moravu a do Rakous. Jihlava slíbila, že vzdá králi hold do 9. července, ale oběma stranám bylo jasné, že jde jen o manévr. 20. června holdovalo Jiřímu Brno a 5. července se podřídily Olomouc, Hradiště a Uničov. V odporu zůstával pouze jihomoravský pán Hynek Bítovský z Lichtemburka a Jihlava.

Město bylo 12. července skutečně obleženo Burianem Trčkou z Lípy a Zdeňkem Kostkou z Postupic. Umírněný Trčka se snažil o smír, ale Jihlava odmítla vzdát se někomu jinému než králi osobně. Byla to opět snaha o získání času, protože ani po Jiřího příchodu k Jihlavě se město nevzdalo. Protože pevnost jako vždy odolávala, byla spálena předměstí, zničeny vsi a skopány rybníky. Hospodářské škody byly velké, ale městské brány zůstávaly zavřené.

Od poloviny července začalo Jiřího tažení do Rakous, kam od Jihlavy odjela i část obléhajících pod vedením Jana z Pernštejna a Bohuslava ze Švamberka. Na 10. srpna svolal Jiří k Jihlavě další hotovost, která pod Jindřichem ze Stráže

posílila obležení města. Přesto se do Jihlavy odvážně se svou družinou probil Hynek Bítovský.

Opevnění bylo zatím od dob první husitské války zdokonaleno, hlavně půlkruhovými a válcovitými věžemi v hlavní hradbě a dalšími baštami v hradbě parkánové.

Zdalo se, že Jihlava zůstane opět nepokořená, ale obrat v Rakousku rozhodl o jejím osudu. 2. října uzavřeli Jiří a Fridrich III. mírovou smlouvu, kterou byl Jiří uznán za krále. Jihlava byla přes Albrechtův protest ponechána svému osudu.

Obležení bylo utuženo, ale město hrdě vzdorovalo ještě přes měsíc, kdy hlad donutil obyvatelstvo, aby souhlasilo se smírem, který zprostředkovali uprchlí patriciové a císař Fridrich III. 15. listopadu Jihlava kapitulovala, patrně za mírných podmínek, protože už 6. prosince Jiří potvrdil všechna její privilegia. Podkomoří Beneš Černoهورský z Boskovic jmenoval patrně z oněch dvaceti loyálních nové konšele. Po nových nepokojích proti městské radě došlo i k popravám předních rebelantů, ale potom nastal klid.

Teprve po zrušení kompaktát papežem Pavlem II. roku 1462 se 28. listopadu 1465 opozice seskupila na Zelené Hoře do Panské jednoty pod vedením Zdeňka ze Šternberka, kterého později za vůdce katolíků uznal i Pavel II. Tentýž papež sesadil 23. prosince 1466 Jiřího z Poděbrad jako kacíře a zprostil všechny poddané poslušnosti.

Jihlava, poučena uplynulými událostmi, se zpočátku stavěla k situaci velmi opatrně, ale po vydání papežské bully se moravská města sjela za předsednictví olomouckého biskupa Protasia ve Vyškově, kde bylo usneseno vypovědět Jiřímu poslušnost. Největší města Brno, Olomouc, Jihlava a Znojmo se přímo připojila k Panské jednotě.

Jiří se pokoušel jednat na sjezdu obou stran 5. března 1487, ale na smír bylo už pozdě. Vzápětí královské vojsko oblehlo hrady Zdeňka ze Šternberka, který své hlavní středisko měl právě zase v Jihlavě jako strategické pevnosti.

Když se 31. března 1468 pustil do války proti Jiřímu uherský král Matyáš Korvin, nabyla Jihlava ještě větší důležitosti. Zdeněk ze Šternberka byl Matyášem jmenován moravským hejtmanem.

Jihlava byla v letech 1467—1471 ve stálých bojích s posádkami okolních královských nebo propoděbradských míst — s Lipnicí, Stříteží, Polnou, Brtnicí a Třebíčí. V roce 1470 ji oblehlo královské vojsko pod vedením samotného Jiřího. Opět velmi trpěla předměstí. Zcela zničena byla Stará Jihlava.¹¹ Obilí na polích bylo požato, stáda dobytka odehnána, usedlosti vypalovány. Hospodářské škody města byly nesmírné, a přece tentokrát Jihlava odolala.

Obdobně se vedlo Olomouci, proti níž bojoval hlavně Tovačov a Hradisko, i Brnu, kde Špilberk měl královskou posádku a navíc na město vytáhl Viktorín z Kunštátu, Jiřího syn. I Znojmo utrpělo hospodářské škody.

Roku 1471 po Jiřího smrti se Jihlava stala naposledy dějištěm celostátně historicky významného aktu. 27. května 1471 byl v Kutné Hoře na sněmu zvolen za krále polský princ Vladislav. Panská jednota však uznávala dále Matyáše, kterého zvolila v Olomouci už roku 1469. 28. května 1471 se Matyáš nechal korunovat u sv. Jakuba v Jihlavě papežským legátem. Právoplatným králem se tehdy nestal, ale až do své smrti byl pánem Moravy.

Tak se stalo, že celé 15. století odolávala Jihlava všem snahám husitů, všem náporům husitských vojsk. Není nikde ani zmínky byť jen o jediném přívrženci husitismu v Jihlavě. Jaké jsou toho příčiny?

Krátce před vznikem husitského hnutí došlo v Jihlavě k sociálnímu výbuchu řemeslnictva proti patriciátu. Toho roku 1391 se podařilo najít kompromisní řešení a tím se nadlouho vybilo sociální napětí, které bylo později mocným impulsem k pohybu lidových mas, jimž husitství k tomu dodalo ještě ideu. Ba dá se říci, že později, v dobách poděbradských byly právě masy více protihusitské než sám patriciát, který by se s králem, šlechticem, byť i husitou dohodl snáze než předtím s houfy poddaných ozbrojených cepy a neznajících smilování s těmi, kdo jim do té doby vládli.

Jiným důvodem bylo letité nepřátelství mezi bohatnoucím městem a okolní chudou drobnou šlechtou. Bohaté město chtělo svou moc zabezpečit pozemkovým vlastnictvím, v té době nejjistějším uložením peněz a nejmarkantnějším znakem osobní prestiže. Tyto snahy vyvolávaly spory, které ústily v ozbrojená střetnutí, kterým joštovsko-prokopské války daly jenom rámeček. Na ochranu před lupičstvím potřebovalo město panovnickou moc. A po smrti Václava IV. mohla Jihlava těžko hledat ochranu jinde než u císaře Zikmunda, když v Čechách nebyla ústřední moc a kdy zde vládly síly, ke kterým se protijihlavští lapkové namnoze hlásili.

Těžko také mohlo husitství získat důvěru ryze německého jihlavského obyvatelstva po zkušenostech s vyháněním německých měšťanů z Prahy, Kutné Hory a odjinud. V celém průběhu dějin jihlavského německého ostrova se Němci cítili ohroženi v českém obklíčení, a proto vždy byli náchylní podporovat toho, kdo stavěl hráz postupujícímu češtví.

Ač byla Jihlava nezdolná pevnost, o to zranitelnější bylo její hospodářské zázemí — předměstí a vsi. Zcela nechráněné byly vždy vypalovány a město trpělo nesmírně hospodářskými škodami. Po válce vždy zůstalo jen pusté okolí a ubylo rapidně obyvatelstva. Husitské války také udělaly téměř definitivní tečku za tím, co udělalo Jihlavu Jihlavou — za jihlavským hornictvím.

Prohloubily se rozdíly mezi patriciátem a řemeslnictvem, patriciát byl ve prospěch řemeslnictva oslaben. Bohatnoucí řemeslníci se začali majetkově diferencovat.

Město však získalo na prestiži. Jeho výsady byly několikrát potvrzeny, začalo se užívat znaku. Jihlava dostala některé nové výsady — např. druhý výroční trh roku 1389, povolení ke stavbě špitálu roku 1434, statuta soukenického cechu z roku 1442, velké mýto z roku 1456, statuta tkalcovského cechu z roku 1478, právo užívat červeného pečetního vosku z roku 1479,¹² statuta střeleckého bratrstva sv. Šebestiána z roku 1499 a další.

Epilog vztahu Jihlavy a husitství byl ironický. Město, které odolalo všem pokusům o dobytí, neboť i před Jiřím pouze kapitulovalo, dobyto nebylo, podlehl jednomu muži. Roku 1522 přišel do Jihlavy proslulý protestantský kazatel Pavel Speratus. Byl sice už po roce vypovězen ze země, ale do roku 1524 byla patrně celá Jihlava luteránské víry, která sama za jeden ze svých kořenů označovala české husitství.

POZNÁMKY

- 1 Rok 1420 připisovaný k této události v Leupoldově kronice je patrně chybný, neboť roku 1420 nebyl Zikmund pronásledován.
- 2 Husitský tábor stál na dnešním vodárenském vrchu nad Pístovem.
- 3 F. Hoffmann, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, s. 180.
- 4 Týž, *Jihlavská pevnost*, Historie a vojenství, 1965, č. 2, s. 194.
- 5 Rozdíl 60 kop, o který se liší předešlý údaj, způsobuje dluh, který byl rovněž zapra-
ven a vydán na válečné účely.
- 6 To by se v roce křížové výpravy nebylo stalo, kdyby nebyly práce hotovy.
- 7 F. Hoffmann, *Jihlavská pevnost*, Historie a vojenství, 1965, č. 2, s. 194.
- 8 V letech 1434—1435 z 23 000 na 32 000 liber — viz F. Hoffmann, *Jihlava v husitské
revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, s. 182.
- 9 Zikmund ji odvezl z Pražského hradu roku 1420 do Uher.
- 10 Během čekání potvrdil 5. srpna Zikmund Jihlavě její výsady.
- 11 Pakli se tak nestalo už roku 1458.
- 12 Kdo směl pečetit červeným voskem, měl právo předvolat k soudu kohokoliv, nejen —
jako dosud (vosk zelený) — osoby pouze pod vlastní soudní pravomocí.

DALŠÍ LITERATURA

Prameny:

- Martin Leupold von Löwenthal, *Chronik der königlichen Stadt Iglau (4102—1607)*,
ed. Christian d'Elvert, Brünn 1861.
- Vavřinec z Březové, *Husitská kronika*, Praha 1954.

Literatura:

- Dobiáš, J., *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí*, Pelhřimov—Praha 1927
až 1954.
- d'Elvert, Christian rytíř, *Geschichte und Beschreibung der königlichen Kreis- und
Bergstadt Iglau in Mähren*, Brünn 1850.
- Hoffmann, František, *Jednání o kompaktáta v Jihlavě*, in: *Vlastivědný sborník Vyso-
činy*, oddíl společenských věd, r. 1 (1956), s. 55—56.
- Týž, *Listy a obrazy z minulosti Jihlavy*, Havlíčkův Brod 1958.
- Týž, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961.
- Týž, *Jihlavská pevnost*, in: *Historie a vojenství*, č. 2/1965, s. 185—232.
- Neumann, A., *K dějinám husitství na Moravě*, Olomouc 1920.
- Pátek, A. J., *Jihlavský okres. Moravská vlastivěda. II. Místopis*, Brno 1901.
- Urbánek, Rudolf, *České dějiny. III. Věk poděbradský*, Praha 1915—1930.
- Týž, *K historii husitské Moravy*, in: *Časopis Matice moravské* r. 63—64 (1939—1940),
s. 229—296.